

Відгук одержано
24.09.2021 року
Головній спеціалізованої
вченої ради
№ 64.057.027.
Д.О. Житник

ВІДГУК

на дисертацію Таркана Олександра Миколайовича на тему
«Методика розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Дисертація О.М. Таркана присвячена розробленню окремої підвидової криміналістичної методики розслідування кримінальних правопорушень, передбачених ст. 368 КК України «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою», які вчинюються специфічними суб'єктами – працівниками органів Національної поліції. В цілому дослідження виконано на належному рівні із застосуванням комплексу методів наукового пошуку, використанням репрезентативної теоретичної й емпіричної бази. Висока якість і змістовна цінність виконаного наукового дослідження підтверджується наступним.

Ступінь актуальності обраної теми. Боротьба з корупцією на сьогодні є одним із пріоритетних завдань, яке стоїть перед державою і суспільством. Без активних зусиль щодо її вирішення в Україні немає перспектив економічних, правових і політичних реформ. Особливо небезпечними є діяння, пов'язані з отриманням неправомірної вигоди у сфері діяльності держаних органів, які повинні виконувати правоохоронні функції. Для оздоровлення правоохоронної системи потрібна як політична воля керівництва держави, так і методичне забезпечення розслідування неправомірної вигоди у названій сфері.

З криміналістичної точки зору одержання неправомірної вигоди (хабарництво) є специфічним злочином, який не залишає значної кількості традиційних слідів. У діяльності органів Національної поліції на його механізм накладають відбиток особливості суб'єкта злочину – причетні до кримінальних правопорушень службові особи мають професійні знання і навички у правоохоронній діяльності. Це дозволяє їм обирати витончені способи злочину, чинити активну протидію як під час його викриття, так і в ході подальшого розслідування та судового розгляду справи. Зазначені фактори суттєво

впливають на особливості як механізму злочинної діяльності, так і організацію розслідування в цілому й обрання тактики окремих слідчих (розшукових) дій. Тому нагальною є потреба розроблення дієвих науково-обґрунтованих рекомендацій щодо виявлення, розслідування та попередження фактів прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами різних правоохоронних органів, у тому числі і Національної поліції.

Проблеми розслідування неправомірної вигоди (хабарництва) були предметом наукових досліджень за часів існування СРСР у працях З.Т. Баранової, Л.Ш. Берекашвілі, В.В. Степанова, М.К. Камінського, І.К. Туркевич, С.С. Якимченко та інших. У сучасний період вони досліджувались вітчизняними науковцями Я.Є. Мишковим, А.І. Шило, Н.В. Кимлик, Д.О. Шумейком, С.В. Олійником, Ю.О. Андрейко, А.В. Шевчишеним, В.М. Трепаком, С. В. Базір, Н.Р. Палій, А. В. Настенко та ін. Однак, праці зазначених авторів присвячено загальним питанням методики розслідування неправомірної вигоди і проблемам розслідування окремих різновидів цього кримінального правопорушення, але без урахування специфіки його вчинення працівниками поліції.

Запропоновані науковцями положення, безумовно, можуть бути використані, але нерідко вони містять певні суперечності і відповідно потребують удосконалення чи деталізації.

Вказані обставини підтверджують актуальність теми дослідження.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх новизна. Результати дослідження, проведеного О.М. Тарканом, видаються обґрунтованими, оскільки в роботі комплексно досліджено правовідносини, що виникають під час досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 368 КК України, вчинених службовими особами Національної поліції України у зв'язку з виконанням службових обов'язків. При цьому використано достатній для формування обґрунтованих висновків комплекс методів наукового пізнання,

зокрема, діалектичний, системно-структурний і порівняльно-правовий методи, методи формальної логіки (абстрагування, аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія), наукового моделювання, емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, анкетування, опитування, узагальнення).

Достатньою видається теоретична основа дослідження, його нормативно-правова та емпірична база. Здобувачем було вивчено достатню кількість наукових джерел, відповідну нормативно-правову базу, узагальнено матеріали 300 кримінальних проваджень відповідної категорії, використано статистичні та аналітичні дані з питань, що стосуються предмета дослідження.

Дослідження узгоджується із положеннями комплексної наукової програми «Основні напрями реформування законодавства України у контексті Європейської інтеграції», Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженій указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2019-2021 роки, затвердженій наказом Міністерства освіти і науки України 28 грудня 2018 року № 1466 (п. 3), Тематикою наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженій наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454 (п. 16). Вона виконувалась у межах науково-дослідної теми кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна «Комплексні дослідження проблем злочинності та окремих видів злочинів на основі верховенства права» (номер державної реєстрації 0116U000916).

Наукова новизна результатів дисертації визначається перш за все тим, що наукова праця О.М. Таркана є одним з перших в Україні комплексних досліджень, в якому на підставі аналізу чинного кримінального, кримінального процесуального законодавства та сучасної правозастосовної практики розроблена окрема криміналістична методика розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою

органу поліції. Низка теоретичних положень, висновків і рекомендацій дисертанта мають наукову новизну і практичну значимість, чого в цілому достатньо для роботи такого рівня.

Так, здобувачем було: 1) визначено структуру та зміст типових способів прийняття пропозиції обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції; 2) розроблено криміналістичну характеристику особи набувача неправомірної вигоди, її надавача та посередників; 3) одержано дані щодо типових ознак предмета й обстановки, способів та слідів зазначеного різновиду кримінального правопорушення; 4) розроблено рекомендації щодо початку кримінального провадження про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції; 5) запропоновано систему типових загальних і окремих версій та алгоритми дій слідчого на початковому етапі розслідування; 6) надано рекомендації щодо організації та проведення тактичних операцій «Документування процесу прийняття пропозиції (обіцянки) або одержання неправомірної вигоди», «Затримання», «Пошук і збереження документів», «Встановлення обставин реалізації інтересу надавача неправомірної вигоди» у кримінальному провадженні про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції; 7) висвітлено особливості використання спеціальних знань у формі залучення спеціалістів і експертів; 8) типізовано слідчі ситуації подальшого етапу розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції; 9) розглянуто тактичні особливості проведення огляду, обшуку, витребування, одержання та вилучення документів, допиту на стадії досудового розслідування.

Заслужують на підтримку рекомендації автора щодо віднесення до структури криміналістичної характеристики прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції таких складових елементів, як предмет неправомірної вигоди, обстановка

кримінального правопорушення, його способи та сліди, особа набувача та надавача неправомірної вигоди.

Науковою новизною відрізняються одержані здобувачем відомості щодо типових ознак окремих елементів структури прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції. Зокрема, це відомості описово-статистичного характеру, а також авторська класифікація способів підготовки, безпосереднього вчинення та приховування таких кримінальних правопорушень, типізація службових осіб – набувачів неправомірної вигоди залежно від криміналістично значущих структурних елементів їх особистості, а також надавачів неправомірної вигоди і посередників.

Обґрунтованими видаються також і результати здійсненого дисертантом аналізу специфіки початку досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовими особами органів поліції, та сформульовані відповідні методичні рекомендації. Практично корисними видаються і пропозиції щодо висунення версій у кримінальному провадженні за цим різновидом злочину, планування та організації досудового розслідування, переліку обставин, які підлягають встановленню, типових слідчих ситуацій початкового та наступного етапів розслідування і відповідних алгоритмів дій слідчого.

Суттєве теоретичне і практичне значення також мають висновки та пропозиції автора щодо тактичних операцій «Документування процесу прийняття пропозиції (обіцянки) або одержання неправомірної вигоди», «Подолання протидії розслідуванню», «Пошук і збереження документів» і «Встановлення обставин реалізації інтересу надавача неправомірної вигоди», а також особливостей тактики проведення обшуку, огляду, допиту, вилучення документів у кримінальному провадженні про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції.

Корисними для використання в практичній діяльності та в аспекті збагачення теоретичних наукових знань є і рекомендації здобувача щодо

особливостей використання спеціальних знань у формі залучення спеціаліста до проведення окремих слідчих (розшукових) дій та експертів у галузі експертизи спеціальних хімічних речовин, технічної експертизи документів, експертизи відео- звукозапису та почеркознавчої експертизи на стадії досудового розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути основою для подальшого наукового аналізу й удосконалення положень криміналістичної методики, а також можуть бути використані у науково-дослідній сфері з метою поглиблення існуючих уявлень про засоби і методи розслідування неправомірної вигоди, що є підґрунтям для подальшої наукової розробки проблем розслідування корупційних кримінальних правопорушень; у практичній роботі слідчих, прокурорів, оперативних співробітників для підвищення ефективності розслідування неправомірної вигоди; в освітньому процесі закладів вищої освіти юридичного профілю при проведенні навчальних занять з навчальних дисциплін «Криміналістика» та спеціальних курсів з розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, а також при підготовці підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій за напрямом криміналістичної методики.

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, висвітлено у 7 публікаціях за темою дослідження, з яких, зокрема 3 статті у наукових фахових виданнях (у т.ч. 1 – в іноземному науковому виданні), а також 4 тези доповідей на науково-практичних конференціях.

У дисертації відсутні ознаки порушення академічної доброчесності.

Надаючи загальну позитивну оцінку роботі О.М. Таркана, слід вказати, що у дисертаційному дослідженні мають місце й окремі дискусійні положення, які потребують обговорення.

1. Спільною видається точка зору автора щодо доцільності віднесення до структури способу прийняття пропозиції, обіцянки або одержання

неправомірної вигоди службовою особою органу поліції не тільки прийомів і операцій з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування кримінального правопорушення, а і виконання або невиконання службовою особою дій в інтересах надавача неправомірної вигоди. На нашу думку, такі дії знаходяться поза межами способу злочину, адже вони не охоплюються складом досліджуваного кримінального правопорушення, а в деяких випадках мають самостійну кримінально-правову кваліфікацію.

2. Дисертант в цілому вірно відзначає, що криміналістична характеристика прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції являє собою сукупність узагальнених даних про типові ознаки вказаного кримінального правопорушення, які мають криміналістичне значення. Проте з такого визначення залишається незрозумілою його позиція щодо необхідності та можливостей виявлення кореляційних зв'язків між елементами даної інформаційної моделі злочину досліджуваного різновиду та їх урахування у побудові програми розслідування.

3. Не зовсім чіткою видається позиція автора щодо розмежування етапів розслідування у сформованій окремій криміналістичній методиці. Так, у підрозділі 2.1 дисертації розглянуто особливості початку досудового розслідування, а підрозділ 2.2. присвячено питанням висунення версій, планування та організації розслідування на початковому етапі. При цьому не визначено співвідношення між початком розслідування та його початковим етапом. Разом з тим щодо початкового та наступного етапів здобувач чітко висловлює точку зору щодо доцільності використання для їх розмежування організаційно-тактичного компонента, а саме фактичного завершення початкових слідчих (розшукових) дій і слідчої ситуації, що склалась за результатами виконання тактичних завдань розслідування на початковому етапі.

4. Досліджуючи проблеми організації та проведення тактичних операцій у підрозділі 3.1. дисертаційної праці, здобувач обмежується тактичними операціями, спрямованими на вирішення таких тактичних завдань, як

документування обставин вчинення кримінального правопорушення, нейтралізація протидії розслідування, забезпечення збереження документів як джерел доказів і встановлення обставин реалізації інтересу надавача неправомірної вигоди. Але, зважаючи на специфіку обраного предмета дослідження, видається, що доцільно було б виокремити тактичну операцію, метою якої є дослідження кола службових повноважень працівників поліції, які отримують неправомірну вигоду, і перевірка причетності підозрюваних до інших епізодів корупційних та інших кримінальних правопорушень.

5. У дисертаційній праці не розглянуто специфіку проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні про прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції. Але варто зауважити, і про це неодноразово зазначено і самим дисертантом, що негласні слідчі (розшукові) дії є найбільш вагомими способами отримання доказів, особливо на початковому етапі розслідування цього виду кримінальних правопорушень. Видається, що в нинішніх умовах питання тактики проведення негласних слідчих (розшукових) дій повинні бути складовими відповідної окремої криміналістичної методики.

Зазначені положення мають дискусійний характер і загалом не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації, не знижують цінності та достовірності основних наукових положень, висновків і рекомендацій, висловлених у рецензованій науковій праці.

Висновок

дисертація Таркана Олександра Миколайовича на тему «Методика розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою органу поліції» є самостійним завершеним дослідженням, виконаним на належному рівні, що відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 року № 283), а також пп. 10, 11

Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 року № 167, Вимогам до оформлення дисертацій, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40. Автор – Таркан Олександр Миколайович – заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 – «Право».

Опонент

**професор кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної підготовки
факультету № 1 Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Руслан СТЕПАНЮК